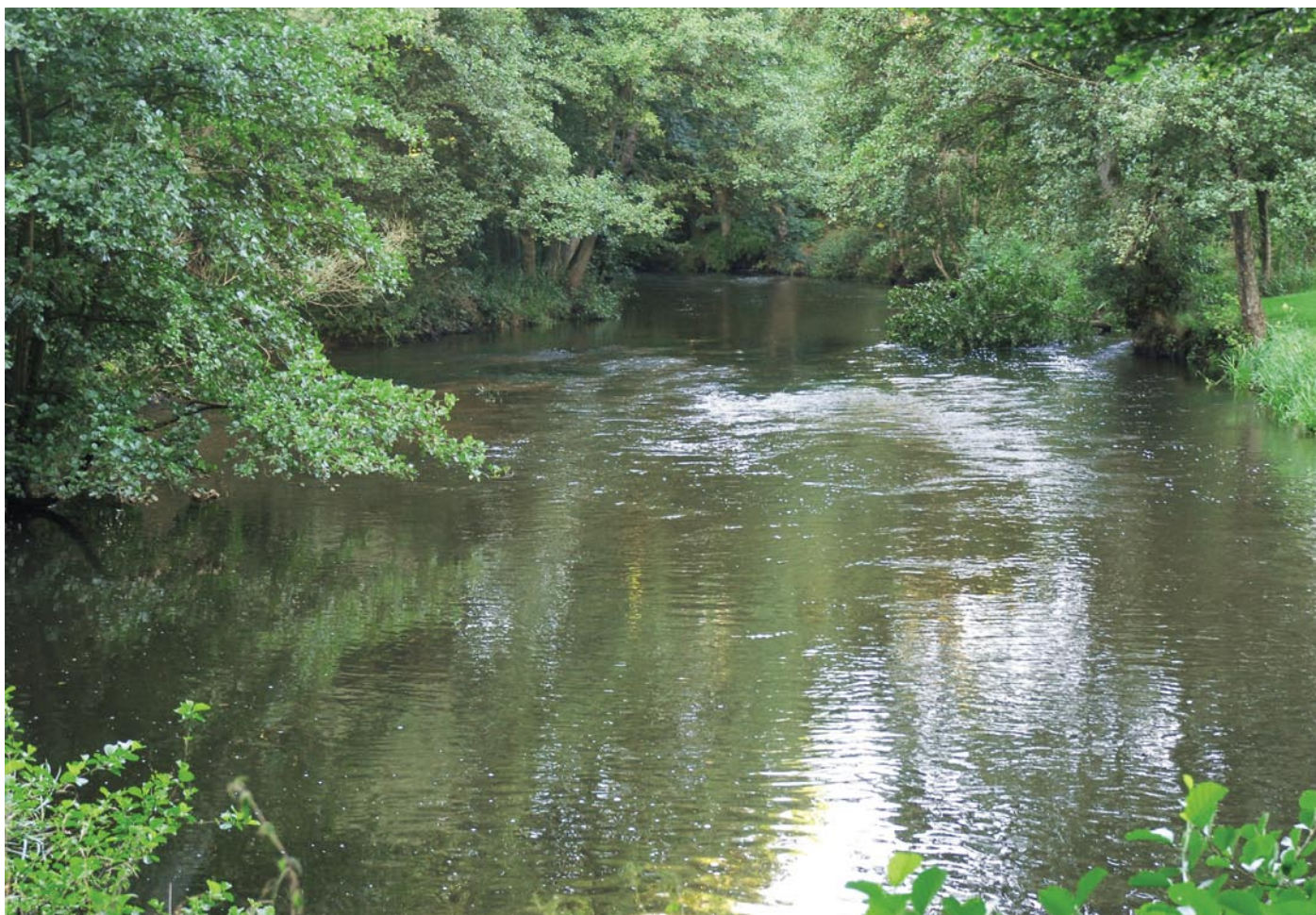

SKOV- OG NATURSTYRELSEN
MILJØMINISTERIET

Genopretning af Gudenåen ved Vilholt Mølle

Gudenåen ved Højlund.

Skov- og Naturstyrelsen og Horsens Kommune arbejder på at genoprette Gudenåen ved Vilholt Mølle, der udgør den sidste spærring i vandløbet syd for Silkeborg.

Det overordnede formål med projektet er at genskabe vandløbets naturlige forløb forbi møllen, så vandlevende smådyr og fisk kan passere. Der bliver hermed optimale gyde- og opvækstmuligheder især for sørred og bæklampret og for øvrige arter, der naturligt hører hjemme i friskt, strømmende vand.

Genopretningen af Gudenåen skal gennemføres under størst mulig hensyntagen til habitatområdet og til den gældende fredning.

Vilholt Mølle ligger i det 4.470 ha store habitatområde nr. 48, hvor damflagermus, bæklampret, odder samt naturtyperne hængesæk, vandløb med vandplanter, eutrof sø og elleaskeskov udgør de vigtigste dele af udpegningsgrundlaget.

Området indgår desuden i et ca. 165 ha stort fredet område beliggende ved Gudenåen mellem Voervadsbro og Vissingkloster. Fredningens formål er at sikre de geologiske, biologiske og landskabelige værdier, samt at forbedre de rekreative muligheder i området.

Baggrund

Opstemningen blev opkøbt af Miljøministeriet i 1991 med henblik på nedlæggelse. Stemmeværket udgør en total spærring for vandrende fisk og smådyr. Stemmeværket medfører også, at vandløbet er stuvningspåvir-

Kulturhistorie

Vilholt Mølle er en relativ ung vandmølle, hvis første opstemning blev etableret i 1866. Det eksisterende stemmeværk blev etableret i 1911. Møllen har været forsynet med turbiner i hele perioden.

Vilholt Mølle repræsenterer en tidlig industrivirksomhed ved Gudenåen. Møllen er opført som træsliberi med Gudenåens strømmende vand som kraftkilde.

Anvendelsen af træmasse som råvare i papirproduktionen blev udviklet i Tyskland i første halvdel af 1800-tallet, og Vilholt Mølle var Danmarks 2. træsliberi. Fra 1870'erne blev produktionen af træmasse udvidet til også at omfatte Klostermølle, og de to vandmøller blev drevet som een og samme virksomhed – siden 1930'erne som papfabrik og senere blev råpap også forarbejdet til bl.a. sømæsker og anden emballage.

Fra etableringen af den eksisterende opstemning i 1911.

I 1990 indrettede den nuværende ejer en virksomhed, der designer og fremstiller specialkomponenter og

produktionsanlæg i rustfrit stål. Turbinedriften blev indstillet i 2007 – en epoke på 140 år er nu endt.

ket på en ca. 1,5 km lang strækning opstrøms. Dette bevirker, at vandløbets målsætning som laksefiskevand (B2) ikke kan opfyldes.

I 1993 blev der fremsat et fredningsforslag om at nedlægge opstemningen og genoprette åens naturlige forløb. Forslaget blev afvist dengang.

Skov- og Naturstyrelsen indledte i 2005 nye, positive forhandlinger med lodsejere og interesseorganisationer. Den private ejer af møllen indstillede turbinedriften den 1. juli 2007, så alt vandet nu føres over stemmeværket, der er i meget dårlig forfatning.

Denne folder fortæller kortfattet om det nye projektforslag.

Eksisterende forhold

Stemmeværket, der er placeret opstrøms møllen, medførte dannelse af en ca. 250 m lang og ca. 70 m bred møllesø.

Væsentlige dele af møllesøens østlige side er idag fyldt op med aflejringer fra åen. Dette materiale har dannet grundlag for store grødeøer, der nogle steder virker meget kompakte, mens der andre steder er frit vand-spejl mellem øerne. Idag løber Gudenåen i et 20-30 m bredt strømleje gennem søens vestlige side.

Før driften af turbinen stoppede, blev vand fra åen ledt øst om stemmeværket via fødekanalen frem til

turbinebygningen. Her løb vandet gennem turbinen, hvorefter det ad bagkanalen blev ført til Gudenåen igen.

Som følge af opstemningen blev der dannet et ca. 1,2 ha stort moseområde, hvoraf den nordligste, mindre del har udviklet sig til ellesump.

En del af moseområdet har karakter af hængesæk omgivet af mere tør vegetation med pil, el og birk. Mosen er under naturlig tilgroning.

Kanoer sejler i dag øst om stemmeværket via fødekanalen frem til turbinebygningen. Her tages de op og transporteres på kanovogn til et isætningssted nedstrøms stemmeværket.

Eksisterende forhold – der blev skabt en sø bag stemmeværket.

Projektet

Der er gennemført en lang række detaljerede undersøgelser med det formål at nå den optimale løsning, der tager hensyn til de mange interesser i området.

Der er specielt lagt vægt på at opnå en så naturlig vandløbsstrækning som muligt og samtidigt sikre, at det eksisterende høje vandspejl i fødekanalen bevares.

Der er foretaget en prioritering mellem de kulturhistoriske værdier på den ene side og natur- og miljøforholdene på den anden side. Vilholt Møllens historie vil fremover blive formidlet på Klostermølle, hvor der er bedre tilgængelighed for offentligheden.

I 2007 rejser Skov- og Naturstyrelsen en fredningssag, der muliggør gennemførelsen af følgende projekt:

Stemmeværket sløjfes, og fødekanalens funktion som vandtilførsel til turbineanlægget nedlægges, da turbinen allerede er taget ud af drift.

Vandløbet udformes som et naturligt stryg med ret stort fald og med en bund af grus og sten og ret hurtigt strømmende vand. Det er en sjælden naturtype i Danmark, når det drejer sig om store vandløb, men er øvrigt karakteristisk for store dele af Gudenåen mellem Voervadsbro og Mossø, herunder strækningen, der hyppigt benævnes "Vilholt Stryget".

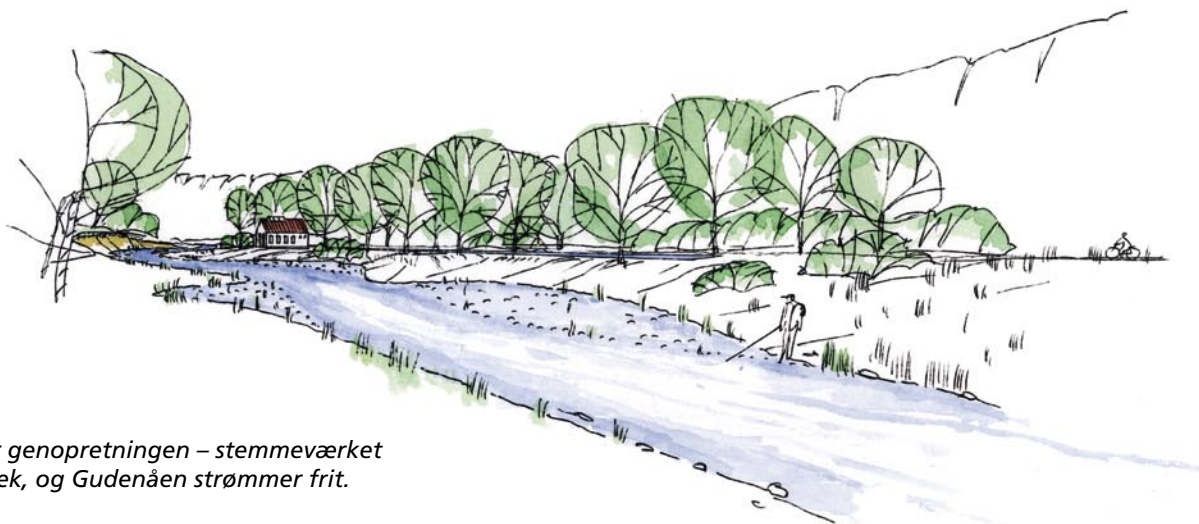
Fødekanalen er et vigtigt element i den kulturhistoriske fortælling og bevares derfor.

Dette nødvendiggør, at der etableres en lille pumpestation, der skal forsyne fødekanalen med vand fra Gudenåen. På den måde sikres et vandspejl i samme niveau som det eksisterende.

Den genoprettede vandløbsstrækning dimensioneres for åens samlede vandføring og udformes, så der sikres en fremtidig faunapassage og muligheder for gydeområder, fiskeskjul, opvækstområder for fiskeyngel mv.

Herudover udformes vandløbet med en svagt slyngende strømrende, hvor vanddybden vil være mindst ca. 40 cm af hensyn til kanosejladsen. Forholdene for kanosejladsen vil således blive som på "Vilholt Stryget".

Efter genopretningen – stemmeværket er væk, og Gudenåen strømmer frit.

Det er meget vigtigt for plante- og dyrelivet på den genoprettede strækning, at der er den størst mulige variation i de fysiske forhold. Vandløbet kan ved sin dynamik desuden omlejre bunden, og begge forhold kan føre til, at kanosejlads lokalt vanskeliggøres.

Derfor tillader fredningsforslaget, at der i en periode på 5 år efter afslutning af de egentlige anlægsarbejder, kan gennemføres mindre justeringer af den genoprettede strækning – herunder bl.a. tilretninger af vandløbsbunden, udlægning af gydegrus, flytning af større sten samt etablering af strømrrender for kanosejladsen.

Erstatningsbiotoper

Ved projektets gennemførelse forsvinder arealer med stillestående eller langsomt flydende vand, som bliver erstattet af mere kraftigt strømmende vand.

Stillestående vandflader er vigtige fourageringsområder for damflagermusen. Damflagermus kan på fouragering flyve op til 10 km på et togt, hvilket giver mulighed for

at nå flere store søområder fra Vilholt. Der etableres alligevel erstatningsbiotoper i form af småsøer, da de kan være vigtige for eventuelle lokale ynglebestande nær møllen.

Der er i samarbejde med lodsejerne i området udvalgt 10 egnede lokaliteter på i alt ca. 18.400 m² – beliggende i en afstand fra Vilholt Mølle på mindre end 2 km.

Projektet vil medføre, at mosen vil forsvinde og udvikle sig til en anden beskyttet naturtype, nemlig ellekrat/skov. Som en del af erstatningsbiotoperne bliver der dog etableret en ca. 2.800 m² stor sø i mosen, som har mulighed for at danne hængesæk.

5 af erstatningsbiotoperne ligger uden for Gudenåfredningen, og det er planlagt, at disse områder etableres, før vandløbsprojektet sættes i gang.

Mosen.

Det videre forløb

Fredningssagen forventes senest at være afsluttet i 2009, og herefter kan anlægsarbejderne gennemføres. Projektet finansieres via vand- og naturindsatsen.

Yderligere oplysninger:

www.skovognatur.dk/silkeborg

Henvendelse kan rettes til:

Skov- og Naturstyrelsen
Silkeborg Statsskovdistrikt
Vejsøvej 12
8600 Silkeborg
86 82 08 44
silkeborg@sns.dk

Stemmeværket ved Vilholt Mølle.

